



Gayrinizami Harp: Balkan Harbi'nde Komita, Çete, Jandarma ve Milisler (1912-1913)

Ali GÜNEŞ

İstanbul, Kronik Kitap, 2020, 224 Sayfa, ISBN: 978-605-7635-44-0

Gülhatun ALİBAŞOĞLU*

Gizli Teşkilatlar Serisi'nin 5. kitabı olan bu kitapta Balkan Harbi'nde Osmanlı'ya karşı gerçekleştirilen ve Osmanlı subaylarının gerçekleştirdiği gayrinizami hareketler anlatılarak modern gayrinizami harp doktrini esasları ile karşılaştırma yapılmıştır. Yazara göre Osmanlı'nın gayrinizami harp deneyimi konusunda yeterli çalışma yapılmamıştır. Kitap bu eksikliği gidermeyi amaçladığı gibi Balkan Harbi'ne de farklı bir açıdan bakılmasını sağlamaktadır. Ali Güneş kitabında da kaynak olarak kullandığı Ömer Fevzi Bey'in Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini eserini de 2016'da yayına hazırlamıştır. Güneş Ömer Fevzi Bey'in eserini eşkıya ve çete muharebeleri hususlarında hazırlanmış ilk Osmanlı talimnamesi olarak belirtmektedir.

Gayrinizami harp günümüzde en çok başvurulan harp türleri arasındadır. Modern bir terim olsa da eylemsel olarak tarihi antik çağlara kadar dayanmaktadır. Kavramsallaşmasında ABD ipi çekmektedir. Bu yüzden konuyla alakalı çalışmaların çoğu da ABD'nin ürettiği gayrinizami harp doktrinine dayanmaktadır. Ali Güneş, Türkiye'nin gayrinizami harp tecrübesinin NATO'ya üye olmasıyla başladığı ve Türk ordusunun bu harp türünü ABD'den öğrendiği şeklindeki algıyı eleştirmektedir ve bu algının kendisini araştırmaya sevk eden nedenlerden olduğunu eklemektedir. Güneş yaptığı araştırmalarla Türkiye'nin gayrinizami harp türünü Osmanlı'nın da icra etmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Çoğunlukla birincil kaynaklar kullanılarak Osmanlı ordusunun Balkan Harbi'ndeki gayrinizami harp faaliyetleri ve

* Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Harp Tarihi Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. gulhatunalibasoglu@gmail.com

kendisine karşı gerçekleştirilen çete hareketlerini incelemektedir. Kitabın genel amacı Osmanlı gayrinizami harp tecrübesi ile modern gayrinizami harp doktrininin benzeyen yönlerini Balkan Harbi özelinde ortaya koymaktır.

Yazar çalışması için ilk olarak modern gayrinizami harbin taktik ve teknikleri hakkında literatür taraması yaptığını belirtmektedir. Birinci bölümde de genel itibariyle gayrinizami harbin tarihine, kavramsallaşmasına değinmiştir. Gayrinizami harbin askeri terminolojiye girmesi Napolyon dönemine dayanmaktadır. ABD usulü gayrinizami harbin evrimini Cevat Şayin'in 3T (Teşkilat-Teçizat-Tefekkürat) modeli ile aktarmaya çalışması da dikkat çekmektedir. Yazara göre Türkiye NATO'ya üye olduktan sonra Amerikan doktrinlerine bağımlı kalmış kendi birikimini bırakmıştır. Bu yüzden de Türkiye'nin NATO öncesi tecrübesi görmezden gelinmiştir. Osmanlı ordusu gayrinizami harp türünü kullanmış ancak bununla ilgili yazılı bir doktrin veyahut teori ortaya koymamıştır.

Gayrinizami harbin genel geçer tek bir tanımı yoktur. Bir gayrinizami unsurun "*terörist veya çete*" olarak tanımlanması ona karşı gerçekleştirilecek hareketlerin türünü de etkilemektedir. Savaş hukuku çerçevesinde değerlendirecek olursak terörist gruplara her türlü saldırı meşru kabul edilebiliyorken çetelere karşı daha farklı tutum içerisinde bulunulmak zorunluluğu vardır. Yazara göre "*Yeniliği yapan, teknolojiyi üreten, başka bir deyişle bilgiyi üreten o alanda tanım tekeli de elinde bulundurmaktadır.*"(s.52) Bugün Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bazı problemlerin de bu tanımlama ile ilgili olduğunu görmekteyiz. Ortak bir tanım yapılmadığı için yazılan tanımlardan faydalanmadan önce tanımlayanın menşesine bakılması gerektiği konusunda yazar okuyucuyu uyarmaktadır. Gayrinizami kelimesine takılı kalınarak bu harp türünün düzensiz, kuralsız bir şekilde icra edildiği şeklindeki algının da gerçek dışı olduğu belirtilmektedir. Çünkü gayrinizami harbin kendine özgü taktikleri, kuralları vardır.

Gayrinizami harp ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulduktan sonra Balkan Harbi öncesinde Osmanlı'ya karşı Balkanlarda kurulan çeteler, onların gayrinizami faaliyetleri ve Osmanlı devletinin onlara karşı tutumu ele alınmıştır. Balkan Harbinden önce Makedonlar, Bulgarlar, Sırlar, Yunanlar ayrılıkçı örgütler kurmuşlardır. Yazar genellikle birincil kaynaklardan yararlanarak bu örgütlerin amaçlarını aktarmaktadır. 1878-1912 Makedonya Sorunu olarak geçen dönemde Osmanlı ordusu gayrinizami unsurlara karşı tecrübe kazanmıştır. Devlet olarak Osmanlı bu organizasyonlara pek yanaşmıyordu ancak İttihat ve Terakki Cemiyetinden subaylar kendi aralarında çete faaliyetlerinin örnek alınması gerektiğini konuşmaktaydılar. Yazar, Dr. Nazım ile Bahattin Şakir arasında geçen mektupları ve Ahmed Rıza'nın çete kurulmasını teşvik eden mektubunu bu duruma kaynak olarak göstermektedir. Makedonya Sorunu döneminde gayrinizami harp tecrübesi kazanan İttihat ve Terakki Cemiyeti subaylar hükümete geçtikten sonra hükümetin *Çeteler Kanunu Lahiyasını* 27 Eylül 1909 tarihinde uygulamaya koymuşlardır. Amaç Osmanlı'ya karşı silahlı hareketlerin azalmasını sağlamaktı. Ve gayrinizami harp ve karşı hareket konuları askeri okullarda derslerde işlenmeye başladı. Abdülhamid döneminde gayrinizami harp ile ilgili kitapların çevrilmesi yasaktı. İTC hükümetteyken tam aksine bu konular hakkında kitaplar ve makaleler yayımlandı. Yayımlanan eserler arasında askeri okullarda ders kitabı olarak kullanılan Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey'in eseri de vardı. Yazar, Ömer Fevzi Bey'in eserinde kaleme alınanlar ile

Tarih Kritik (8) | History Critique | Ocak/January 2022

Callwell'in 1926'da yayımlanan kitabında gösterilen mücadele yöntemleri arasında birçok benzerlik bulunduğunu aktarmaktadır. Bu da gayrinizami harbin evrenselliği konusunda örnek niteliğindedir. Çünkü bu kitaplar gayrinizami harp konusunu işlerken aynı kaynaktan beslenmemişler Ömer Fevzi Bey Makedonya çetelerinden edindiği tecrübeleri kaleme almıştır.

Osmanlı'nın Balkan Harbi öncesi gayrinizami harp tecrübesi aktarıldıktan sonra yeni bir başlık açılarak bu başlık altında seferberlik evresindeki gayrinizami harp hazırlıkları ve Balkan Harbi'nin cepheleleri aktarılmıştır. Sefer planlarında gayrinizami harp mevzusuna değinilip değinilmediği sorgulanmıştır. Seferberlik dönemindeki ordunun genel durumu dönemin hatıratlarından faydalanılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Örneğin Abdullah Paşa'nın Balkan Hatıratı ve Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı adlı hatırat Osmanlı ordusunun vaziyetini aktarmaktadır: "... ordu: eğitimden ve savaş gücünden mahrum, jandarma hizmeti yapan sessiz bir kitleden başka bir şey değildi." (s.85) Osmanlı Genelkurmayı, 1910 yılından sonra 12 sefer planı hazırlamış ve Güneş, bu sefer planlarını inceleyerek gayrinizami harp ile ilgili kısımları açıklamaya çalışmaktadır. 1 numaralı sefer planında çetelere karşı alınacak tedbirler hakkında talimatlar yer almaktadır. 5 numaralı sefer planında da Garp Ordusunun başarısız olması halinde gerilla savaşına başvurulacağı belirtilmektedir.

Kitapta Balkan Harbi cepheleleri hakkında genel bilgiler aktarıldıktan sonra Balkan Harbi'nde faaliyet gösteren gayrinizami unsurların insan kaynağı, iaşe ve ikmal yöntemleri anlatılmaktadır. Modern teorinin esasları olan iç ve dış destek vasıtalarının Balkan Harbi'nde uygulanıp uygulanmadığı da sorgulanmaktadır. Gayrinizami unsurların nizami ordu içerisinde yer alan mustahfizlar ve jandarma ile nizami ordu dışında gönüllüler ve yerel milislerden olmak üzere dört ana insan kaynağı vardı. Gayrinizami unsurları besleyen bu dört kaynak alt başlıklar şeklinde dönemin talimnameleri ve nizamnameleri kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Yazar, Osmanlı gayrinizami unsurları oluşturan kaynaklara şunları da eklemektedir: birliğinden ayrı düşen askerler, firar eden askerler ve birliği tamamen dağılan askerler. Yazar Gönüllülerden örnek vererek onların bazı hareketlerde başarılı olduklarını ancak eğitim ve disiplinsiz olmaları sebebiyle emirlere riayet etmediklerini aktarmaktadır. Balkan birlikleri de harp öncesi oluşturdukları komita ve çetelerini kullanmaya devam etmişlerdir. Yazar Genelkurmay Başkanlığı Balkan Harbi belgelerinden yararlanarak ittifak devletlerinin teşkilatlanma faaliyetlerini de aktarmaktadır. Yine Balkan Harbi'ndeki yazışmalardan da faydalanılmıştır.

Gayrinizami unsurların Balkan Harbi'nde ikmal ve iaşelerini nasıl sağladıkları da anlatılmaktadır. Güneş bu mevzuyu açıklarken modern gayrinizami harp doktrini esaslarından iç destek ve dış destek vasıtalarının icra edildiğini savunur ve örneklerle bunu açıklar. Bu iki terimin tanımını aktarır: "*Modern gayrinizami harp doktrininde iç destek, mahallinden ikmal ve düşmandan ikmal yöntemleriyle uygulanan bir ikmal şeklidir.*" (s.121) Devamında da İç destek yöntemini Balkan Savaşlarında yaşanan örnekleriyle açıklar. Yine dış destek kavramının tanımını verir: "*Dış destek ise gayrinizami unsurların mensubu olduğu ülkenin varsa özel kuvvetleri eliyle, yoksa nizami kuvvetleri vasıtasıyla veya savaşa doğrudan iştirak etmeyen üçüncü bir dost ülke tarafından sağlanan destek şeklidir.*" (s.124) Dış destek esasına Enver Paşa'nın bir yazısından örnek verir: "*Eşref ve Sami Beyler kumandasında bulunan çeteler hangi*

kitaya müracaat edecek olurlar ise kendilerine erzak ve cephane verilmesi tavsiye olunur. 12 Ağustos 1329.” (s.124) Dış destek esasının bir diğer şekli olan savaşa doğrudan dahil olmayan üçüncü bir devletlerin sağladığı desteğe de Bulgar ordusunda istihdam edilen Fransız, İtalyan ve Rus pilotlarını örnek verir.

Gayrinizami unsurların teşkilatlanması, ikmal ve iâşe yöntemleri açıklandıktan sonra Balkan Harbi’ndeki gayrinizami unsurlara verilen vazifeler kaleme alınmıştır. Balkan Harbi’ndeki gayrinizami hareketlerin fazla olduğu bölgeler belirtilmiş ve bu bölgelerde gerçekleşen hareketleri modern gayrinizami harp doktrini ile karşılaştırma yaparak aktarmıştır. Yazara göre Balkan Harbi’ndeki gayrinizami unsurların icra ettiği faaliyetler ile modern gayrinizami teorisinde gayrinizami unsurlara verilen görevlerin tamamına yakını benzerdir. İlk bölümde verilen bir tabloda gayrinizami harbin bölümlerinin; Gerilla hareketi, Yıkıcı Faaliyetler ve Kurtarma-Kaçırma olarak üç bölüme ayrıldığını görmekteyiz. Yazar Balkan Harbi’ndeki gayrinizami faaliyetlerden bu üç yöneme de örnekler vermektedir. Yıkıcı faaliyetler bölümüne Kataptos bölgesindeki Yunan çetelerinin köprüler ve telgraf şebekeleri gibi stratejik noktaları tahrip etmeleri örnek olarak verilmektedir. Gayrinizami hareketlerin yoğun olduğu bir başka bölge olan Ustruma Kolordusu bölgesinde Osmanlı, modern gayrinizami harp doktrininde gayrinizami unsurlara karşı hareketler arasında yer alan polis hareketini gerçekleştirmiştir. Modern gayrinizami harp doktrininde Polis hareketinin amacı düşmanla işbirliği yapmakta olan halkın kontrol altına alınmasıdır. Polis hareketinin gerçekleştirildiğini Ustruma Kolordusu Kumandanı’nın bağlı birliklerine verdiği emirden çıkartabiliriz: *“Dahildeki ahalinin düşmanla tevhid-i hareket etmemesi için gerekli tedbirlerin alınması...”* (s.151) Eşref Bey (Kuşçubaşı) çetesi de Batı Trakya’da gayrinizami harp hareketlerinde bulunmuştur. Eşref Bey çetesinin Edirne’nin geri alınmasındaki rolü anlatılarak İkinci Balkan Harbi’nde Osmanlı’nın çete hareketlerinin daha etkin olduğu belirtilmektedir. Bu da kazanılan tecrübenin bir sonucu olsa gerek. Ömer Fevri gibi bazı subaylar tüm bu süreçlerde kazandıkları tecrübeleri Teşkilat-ı Mahsusa teşkilatı ile devam ettirmişlerdi. Birinci Dünya Savaşı’nda bu teşkilatın faaliyetlerini görmekteyiz. Gerek Balkan Harbi’nde gerekse Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı subayları gayrinizami hareketlerde yeterince başarılı olamamışsa da hatalardan ders alınarak İstiklal Harbi’nde gayrinizami harp başarılı bir şekilde icra edilmiştir.

Kitabın sonunda bulunan Sonuç bölümünde yazar kitapta anlattıklarının genel bir değerlendirmesini yapmıştır. Yine her bölümün sonunda sonuç kısmı eklenmiş ve edinilen bilgilerin pekiştirilmesi sağlanmıştır. Kitabın dili oldukça sade ve kitap akıcı bir anlatıma sahiptir. Yazar kullandığı kaynakları sınıflandırmış, (Arşivler – Gazeteler – Kanunnameler – Nizamnameler – Hatırat ve Günlükler – Kitaplar – Tezler – Makaleler) ve konu hakkında araştırma yapmak isteyen okuyuculara veyahut araştırmacılara kolaylık sağlamıştır. Kaynakçanın ardından “Ekler” bölümünde döneme dair bazı fotoğraflar ve ilgili haritalar eklenerek anlatımın güçlendirildiğini de söyleyebiliriz.